

Görüşler / *Opinion Papers*

Değişim ve Bibliyografik Denetim

Development and Bibliographic Control

Gülbün Baydur*

Öz

Son yirmi yılda bibliyografik organizasyon çevresel, teknik ve toplumsal değişimle etkileşime uğrayarak hızla değişip farklılaşmaktadır. Kütüphaneler, organizasyonda kurulu prensip ve sistemler dışına çıkıp yeni ortamlara geçiş yapmak zorunda kalmışlardır. Organizasyonu gereken malzeme çeşitlenmiş, kullanıcı farklılaşmış, bilgi erişim olanakları çoğalmış bulunmaktadır. Kooperatiflerle rutin işler artmış gibi görünse de; bilginin organizasyonunda aranan profesyonel nitelikler çeşitlenmiş, farklılaşmıştır. Bunu, “katalog ve üstveri hizmetleri” için verilen iş ilanları örneklemektedir. Aranan nitelikler, örneğin, kataloglama ve üstveri kuralları (FRBR, RDA), standartlar (MARC, Dublin Core), DDC, LC, LCSH, elektronik içerik yönetimi, vizyon, gelişmeleri izleyebilmek üzere meslektaşlarıyla iletişim vb. Üniversitelerin akademik programlarında da bu farklılaşmaya hızla yer verilmesi zorunludur. Bu arada da meslektaşlarla iletişim halinde olunması gerekir. Hızlı değişimin geleceğine dair öngörü ancak başlıklar halinde yapılabilmektedir.

Anahtar Sözcükler: *değişim; bibliyografik denetim*

*Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilge ve Belge Yönetimi Bölümü.
e-posta: gulbun@hacettepe.edu.tr

Abstract

Changing role of bibliographic organization belongs to enviromental,technical and social differentiation in last two decades. Librarians have new responsibilities out of their established principles and systems. User behavior and IR tradiation are changed, materials for organization also differentiate from published to electronic. Proffesional qualities for bibliographic organization people become varied. Descriptions for the positions available are examples for the changing quality of professionals. For “cataloging and metadata services” it is necessary, e.g. cataloging and metadata rules (FRBR, RDA), standards (MARC, Dublin Core) Dewey/LC classification, LCSH, digital content management,vision for cataloging and metadata services, connections within the profession to keep up with trends,etc. University departments have to leader position with their quicly developed programs and it is also necessary to make cooperation with professionals in the market.

Keywords: *development; bibliographic control*

20. Yüzyıl

20. Yüzyıl kütüphanelerde kataloglama ve sınıflama hizmetleri uluslararası kullanılabilen standartların, büyük ölçüde bunlara dayalı kuralların ve 19. yüzyıldan başlayarak geliştirilmiş prensip ve sistemlerin yapılarına dayalı biçimde sürdürülebilmiştir. Kütüphanelerin organizasyonları günümüze kadar belli bir yayın “var mıdır?”, varsa ”nerededir?” (Cutter, 1904) cevaplayabilmiştir. Kataloglardan erişim, yazar (kişi, tüzel kuruluş ve eseradı) ile olduğu gibi; yaygın biçimde denetimli diller (konu başlığı listeleri) kullanılarak konu erişimi de sağlanabilmiştir.

Geçtiğimiz yüzyılda özellikle ikinci Dünya Harbi’den sonra yayın sayısı ve türleri hızla artmıştır. Mikroformlar, görsel-işitsel malzemeler, merkezi bilgisayar çıktıları, v.b. Farklı yayın türlerine rağmen, kataloglama kurallarının (AACR yerine AACR 2),sınıflama sistemlerinin gözden geçirilmiş olması geleneksel kütüphane uygulamalarının sürdürülmesini sağlamıştır.

Merkezi kataloglama ve sınıflama hizmetleri; çevrimiçi teknolojiyle birlikte standartlaşarak elektronik ortamda da gerçekleştirilebilmiştir. MARC projeleri alandaki

önce mekanizasyon, daha sonra da otomasyonun ilk standartlaşma uygulamalarıdır (Gorman, 2002a, ss.4-5).

Kütüphane katalogları, tarih boyunca da olduğu gibi kütüphane materyallerine benzer ortamlarda yaratılmıştır. Kart kataloglar, COM, OPAC, v.b.

20. yüzyıl, diğer yandan, kütüphanelerde sözcüklere dayalı konu erişiminin yaygınlaştığı bir devir olmuştur. LCSH' in özellikle araştırma kütüphanelerinde yaygın kullanımının olması gibi, özel terim listeleri / Thesaurus'a (örneğin, MeSH) da rastlanmıştır. Basılı indekslerde de bu tür denetimli diller kullanılmıştır.

Kütüphane kataloglarıyla erişim, kapsamı basılı yayınlar olan dermelerle sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte kütüphanelerin organizasyonları 20. Yüzyılda kütüphaneciliğin olmazsa olmazı olarak ön plandadır. Bu hizmetlerde oluşturulup geliştirilen kataloglama kuralları, uluslararası standart yapıları ve sınıflama sistemleri; bunlara dayalı uygulamalar, kütüphanelerde bilgi erişimi sistemli bir şekilde gerçekleştirmeyi sağlamış, kurulu prensiplerle profesyonellik ağırlık kazanmıştır.

20. yüzyılda bibliyografik kayıtların elektronik ortamda oluşturuluyor olabilmesi, alanda standartlaşmaya önem kazandırmıştır. Yüzyılın son on yılında Web ortamındaki bilginin üstveri ile denetlenebilmesi, kütüphanecilikte çağın yakalanmış olması bakımından önemlidir. Nitekim, üstveri standart yapıları (Dublin Core) teknisyenlerle kütüphanecilerin birlikteliğiyle oluşturulup geliştirilebilmiştir.

Kütüphane dışı ticari öz yayınlar ve indeksler, çevrimiçi erişilebilen veritabanları birer bibliyografik üstveri olarak kütüphane kataloglarından pek farklı olmamakla beraber; kütüphane kaynaklarını desteklemektedirler. Kütüphaneler daha büyük hacimde (kitap gibi); veritabanları ise makale gibi daha fazla içerik analizleyen, ufak ama analitik kaynakları kapsamaktadır. Ancak ikincilerin birden çok konu tanımlamalarının belirlenmiş olması; serbest metin ve Boolean taramalara olanak verimektedir. Bu da, şimdilik kullanıcı için erişimi verimli kılmaktadır (Ruschoff, 2010, ss.62-63). Erişim sayıları, kütüphane kataloglarındaki denetimli dillere (Kataloglama kuralları, konu başlığı listeleri, vb.) oranla çok yüksek olmaktadır.

21. Yüzyılın İlk On Yılı

Son yirmi yılda bilginin organizasyonundaki değişim hızlanmıştır. 21.yüzyılda, 20. Yüzyıldaki gibi kataloglamadaki en az iki yüzyıllık geçmişi olan alt yapılanmaya dayalı

uygulamalar, her geçen gün farklılaşıp yenilenerek değişmektedir. Değişim, büyük ölçüde elektronik yayın ve yeni iletişim teknolojilerine dayanmaktadır.

21. yüzyılla birlikte bibliyografik denetimde yeni yapıların yapılandırılması gereksiniminden doğan araştırmaların yoğunlaştığı bir döneme girmiş bulunuyoruz (Storey, 2010).

Bibliyografik denetimle birlikte profesyonellik, disiplinlerarası niteliğini güçlendirmiştir. Kütüphaneciler araştırmalarda farklı gruplarla çalışmak zorunda kalmışlardır. Özellikle standartların geliştirilmesinde ve verimli bilgi yönetimi için kütüphaneciler, grupların olmazsa olmazı olarak kabul görmüşlerdir (Gilchrist, 2002, s.16).

Kullanıcıların erişim olanakları, kullandıkları araçlar (ortamlar) değişmiştir, kişisel bilgisayarlarıyla kütüphaneye gitmeden kaynaklara erişebilmeleri bunun bilinen örneğidir. Tarama motorlarına dayalı projelerden biri de popüler olan tarama motoru Google “Book library” çalışmasıdır. Burada elektronik ortama aktarılmış kitaplara yayıncı veya kütüphanelerin erişebilmelerinin hedeflendiği dile getirilmektedir (Google, 2010).

Elektronik ortamda kataloglamada kooperatifleşme hizmetleri kapsamında OCLC’ nin World/Cat Cooperative Cataloging adıyla sürdürmeye başladığı program, bir yeniliktir. Bu, bir tür eskinin toplu kataloğunun geniş kapsamlı dönüşü olarak değerlendirilebilir; global bir bibliyografik denetim, global bir katalog oluşturulmaya çalışılıyor olması bir değişimdir. World/Cat, yakın bir gelecekteki gelişmelere başlangıç olabilir (Turner, 2010, ss.271-278).

Çevresel değişim, farklılaşan kullanıcı davranışları kütüphanecileri, yeni ortamların organizasyonunda mesleki birikimlerini yeniden yapılandırmaya yöneltmiştir. Nitekim, çalışmalar AACR 3 yerine yeni kurallar üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Resource Description and Access (RDA) en yeni örnektir (Joint Steering, 2010). Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) da bu tür araştırmaların ürünüdür.

Kayıtlarla denetlenen bilgiye erişimin bir yolu olan konu erişimi, son yıllarda alanda tanımlanan ontoloji ve taksonomiyle (Gilchrist, 2002) birlikte, otomatik indeksleme için denetimli dilleri (örneğin, yaygın biçimde sınıflama şemaları) sınılandırılmıştır. Thesauri formunda yeni indeksleme dilleri tasarlanmaktadır. LCSH’den

yapılandırılan Genre/Form Thesaurus bir örnektir (LC, 2010). Tüm bu ve benzer çabalar, Web ortamında anlamlı; ama dağınık bilgiye sistemli erişim sağlamak zorunluluğunun yaşanmakta olduğunu göstermektedir.

Kuram ve Uygulama İlişkisi

2010'da kütüphaneci ve bilgi hizmetlerinde organizasyonla ilgili personel alımında aranan koşullar, son yirmi yıldaki değişimin uygulamadaki sonuçlarını göstermektedir (İş Duyuruları ALA... 2010; Australia... 2010; Canadian... 2010). Boş bulunan pozisyonlar zaman zaman 'katalog ve üstveri uzmanlığı' olarak tanımlanabilmektedir. Ön koşul, eş ağırlıklı olmak üzere 'eğitim' ve 'deneyim' in kazanılmış olmasıdır.

Adayda aranan nitelikler:

- Kataloglama ve üstveri
- Kütüphane sistemleri
- Güncel kataloglama ve üstveri kuralları (AACR2, FRBR, Resource Description and Access Code (RDA) pratiği
- Standartlar (MARC, Dublin Core)
- Sınıflama sistemleri (Dewey, LC)
- Konu başlığı listeleri (LCSH)
- Çevrimiçi kopya kataloglama (LC/OCLC katalog gereçleri)

Adayda yaygın olarak aranan ek nitelikler:

- Basılı ve dijital materyallerin içerik yönetimleri
- Kataloglama hizmetlerinde vizyon sahibi olmak.

Anlaşılabileceği gibi yeni adıyla 'Katalog ve Üstveri Hizmetleri'nde görevlendirilebilecek personelin niteliklerinde bir dönüşüm yaşanmaktadır (DeBosque, 2009, ss.1-2). Merkezi kataloglama ile yaygınlaşan kopya kataloglama ile bu alanda çalışan profesyonel sayısında gözlenen azalmaya rağmen profesyonellikte aranan nitelikler çeşitlenip çoğalmıştır.

Uygulamalardaki hızlı değişimin ve dönüşümü eğitim programlarını etkilememesi mümkün değildir. Eğitimin, pazarından uzak düşmesi beklenemez. Nitekim akademik ders programları da ders içerikleri, kuram ve uygulama dengeleriyle farklılaşıp çeşitlenmektedir. Öğrenciye değişen vizyon kazandırılmaya çalışılmaktadır

(Gorman, 2002; Hopkins, 1989; Hudon, 2010; Joudrey, 2002; Spillane, 1999). Geleceğin programlarını çevresel, toplumsal ve teknolojik değişim etkilemelidir (Williamson, 2010). Ancak eğitimciler olarak zaman zaman üniversitelerin iç yapılarından dolayı yeni programların hayata geçirilmesinde doğabilecek gecikmelerle değişimin gerisinde kalma endişesini taşıyoruz.

Son yirmi yıldaki değişimle birlikte bibliyografik denetimde terminoloji de hızla çeşitlenip yenilenmektedir. Web'in kataloğu olan üstveri terimi, gibi.

Sonuç

Kataloglamada bir değişim yaşanmaktadır, kimilerine göre 2010 'Kataloglama Araştırmaları Yılı'dır (Roeder, 2010). Nitekim araştırmalar sürdürülmektedir. Günümüzün hareketliliğinde bu günden tek tek öngörüle bulunmak zordur. Ancak, yukarıda başlıklar halinde sıralanan gelişmeleri dikkate alarak birkaç şey söylenebilir.

Yakın bir gelecekte yeni bilgi erişim yolları yaratılmak zorundadır. Buna bağlı olarak kataloglamanın süreceği; ama işlev değiştireceği görüşüne katılmamak mümkün değildir (Gorman, 2002a, s.5).

Bu alanda kullanıcı araştırmaları önemlidir. Bilindiği gibi organizasyonun kimin için yapıldığı indekslemeyi belirleyici olmuştur, günümüzde ise, veritabanı kullanıcılarının davranışları öne çıkmaktadır. Bu bakımdan bilginin organizasyonu ile erişim iç içe düşünülmesi gereken çalışma alanları olmaya devam edecektir.

Toplumsal, çevresel, teknolojik gelişim, indekslemedeki yöntem ve bağlantılarda değişimi; bir ölçüde de prensiplerde gelişimi yaratacaktır (Williamson, 2010, s.12). Değişim, özellikle niteleyici ve konu kataloglamasında yaşanılacaktır.

Bilginin organizasyonunda (kataloglama ve sınıflama, indeksleme, öz hazırlama) profesyonelin, farklılaşan kullanıcı, doküman, indeksleme dilleri ve erişilebilir teknoloji birikimine sahip olması gerekir. Kazanım eğitimle olduğu gibi profesyonel hayatta da dinamik biçimde sürdürülmek zorundadır. Mesleğin dinamizmi bizleri de kuram ve uygulamada işbirliğini, güncel birikimle canlı tutmaya yönlendirmektedir.

Kaynakça

(ALCTS/ CETRC), *LC and Catholic University of America. Preconference.* (2008)
What they don't teach in library schools: Competencies, education, and employer expectations for a career in cataloging. 15 Temmuz 2010 tarihinde <http://www.loc.gov/catdir/cpsocareercat.html> adresinden erişildi.

- Cutter, Charles A. (1904). *Rules for a dictionary catalog*. 4th ed. Rewritten. Washington, D.C.
- DelBosque, D. ve Cory L. (2009). A chance of storm: New librarians navigating technology tempests. *Technical Services Quarterly* 26 (4): 261-286.
- Gilchrist, A. (2002). Thesauri, taxonomies and ontologies – An etimological note. *Journal of Documentation* 59 (1): 7-18.
- Google book library project (2010). 26 Temmuz 2010 tarihinde <http://books.google.com/library.html> adresinden erişildi.
- Gorman, M. (2002a). Why teach cataloging and classification? *Cataloging and Classification Quarterly* 34 (1/2): 1-13.
- Gorman, M. (2002) From card catalog to WebPACS. 15 Temmuz 2010 tarihinde <http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/gorman - paper.html> adresinden erişildi.
- Hopkins, J. (1989). Classification and cataloging education. *The Bookmark* (Spring): 179-182.
- Hudon, M. (2010). Teaching classification 1990-2010 *Cataloging and Classification Quarterly* 48(1): 46-82. 23 Haziran 2010 tarihinde <http://dx.doi.org/10.1080> adresinden erişildi.
- İş duyuruları: ALA Joblist. 23 Haziran 2010 tarihinde <http://joblist.ala.org> adresinden erişildi.
- İş duyuruları: Australian Library and Information Association 23 Haziran 2010 tarihinde <http://www.alia.org.au/employment/vacancies/listing.html/?ID=1697> adresinden erişildi.
- İş duyuruları: Canadian Library Association 23 Haziran 2010 tarihinde <http://www.cla.ca/AM/Template> adresinden erişildi.
- Joint Steering Committee for Development RDA (2010). RDA: Resource Description and Access 26 Temmuz 2010 <http://www.rda-jsc.org/rdafaq.html> adresinden erişildi.
- Joudrey, D. N. (2002). A new look at US graduate courses in bibliographic control. *Cataloging and Classification Quarterly* 34 (1-2): 59-101.
- LC. (2010). Library of Congress to formally separate LC Genre/ Form thesaurus from LCSH. 17 Ocak 2010 <http://www.loc.gov/catdir/cps0/genreformthesaurus.html> adresinden erişildi.
- Roeder, R. (2010). Guest editorial: A year of cataloging research. *Library Resources and Technical Services* 54 (1): 2-3.
- Ruschoff, C. (2010). Guest editorial: New areas for cataloging research. *Library Resources and Technical Services* 54 (2): 62-63.
- Spillane, J. L. (1999). Comparison of required introductory cataloging courses, 1986-1998. *Library Resources and Technical Services Quarterly* 43 (4): 223-224.
- Storey, T. (2010). OCLC launches innovation laboratory. *NextSpace* 15: 20.
- Turner, A. H. (2010). OCLC WorldCat as a cooperative catalog. *Cataloging and Classification Quarterly* 48 (2-3): 271-278.
- Williamson, N. J. (2010). Is there a catalog in your future? Access to information in the year 2006. *Cataloging and Classification Quarterly* 48 (1): 10-25.